

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Institutionen för pedagogik och specialpedagogik

Hur känner jag mig? Hur känner du dig?

Ett arbete om barns förståelse för sina egna och andras känslor

Elisabeth Hedlund

Dokumentation av utvecklingsarbete inom kursen:
Kvalitetsarbete genom aktionsforskning (Pda107) 7,5 högskolepoäng

Avancerad nivå

Maj 2013

Innehåll

Förutsättningar	1
Utvecklingsområde	3
<i>Frågeställning:</i>	3
Process	4
<i>Aktioner</i>	4
Verktyg.....	5
<i>Resultat</i>	6
<i>Barnens teckningar</i>	6
<i>Analys</i>	8
Reflektion.....	9
Slutord.....	11
Litteraturlista:.....	12

Förutsättningar

Var står vi?

Bläshammar förskola är en förskola med tre avdelningar. En yngrebarnsavdelning, Snigeln och två äldre barns avdelningar, Gräshoppan och Grodan. Förskolan är inhytt i paviljonger som ligger i ett relativt nybyggt villaområde och har närhet till skolan. I närområdet finns också villaområden på Trönningenäs och Fogeldammen. Vi har en förskolechef som har kontor på skolan. Hon har ytterligare två förskolor under sig, men vi ser henne ofta.

På Grodan finns 20 barn i åldern 2,5 till 5 år. Hösten 2012 har vi skolat in tio nya barn eftersom det var många som gick vidare till förskoleklass då. Därmed har vi fått en helt ny barngrupp och vi har jobbat mycket med grundverksamhet för att få barnen och oss själva att känna trygghet med varandra. På Grodan arbetar två förskollärare, en på heltid och en på 80 procent. Där arbetar också en barnskötare på heltid.

Varannan vecka har personalen kvalitetsplanering i 3,5 timmar och blir avlösta i barngruppen av annan personal. Vi använder den tiden till att planera verksamheten framåt, med sikte på de målformuleringar vi har för året, samt reflektera och utvärdera det som redan skett. Enligt förskolans läroplan (2010) skall "Förskolans kvalitet kontinuerligt och systematiskt dokumenteras, följas upp, utvärderas och utvecklas". (sid 14 kapitel 2.6) Det försöker vi göra med hjälp av våra egna loggboksanteckningar, våra styrdokument samt vår pärm för kvalitetsarbete och dokumentation. Denna pärm är sammanställd av vår förskolechef i samarbete med några nyckelpersoner – förskollärare verksamma på förskolor i området - som har utgjort en grupp, vars syfte är att öka vår medvetenhet om pedagogisk dokumentation.

Detta år arbetar vi som vanligt utefter våra styrdokument, där läroplanen är den främsta. Vi har också en verksamhetsplan och en årsplan. Verksamhetsplanen styr vår verksamhet lång tid framåt, årsplanen reglerar detta årets aktiviteter, genom att vi gemensamt beslutar om när föräldramöte, samtal, traditionella firanden samt övriga gemensamma aktiviteter skall ske. Dessa dokument finns i pärmar på varje avdelning. Årsplanen är också anslagen i hallen så föräldrarna kan följa arbetet.

Vi kommer att fördjupa oss i områdesmålet, som är beslutat av förskolorna i området tillsammans, det vill säga de förskolor som har samma förskolechef. Vi har tillsammans utarbetat detta mål och skrivit in det i verksamhetsplanen. Vi arbetar för att barnens inflytande skall vara i fokus. Det gör vi med syftet att barnens skall få göra sin röst hörd, samt att de skall respektera varandras åsikter .

Vi arbetar också med ett teammål, för Team Öster, som är att utveckla den digitala lärmiljön. Det gör vi med syftet att barnen får möjlighet att öka sin digitala kompetens, samt att förskolan behöver finnas på de arenor där barn befinner sig. Dessa mål försöker vi väva in i varandra, genom att barnen får träna på turtagning, samarbete och att respektera varandra när vi arbetar med digitala medier.

Förskolans mål är kommunikation där syftet är att barnen skall förstå att det finns en mångfald av kommunikationsmöjligheter, samt att de skall få prova på olika kommunikationssätt.

Avdelningens mål är att öka barnens förståelse för demokrati genom ökat inflytande. Syftet är att få barnen att visa hänsyn och respekt för andra och sig själv. Det löper in i alla de tre övriga målen, genom att vi tillsammans fattar beslut om vad vi skall göra och hur vi skall göra det. Eftersom alla inte tycker lika är det en fantastisk möjlighet att träna barnen i demokrati och hur man går vidare, efter ett majoritetsbeslut. Detta är tydligt förankrat i förskolans läroplan (2010) ”I förskolan läggs grunden för att barnen skall förstå vad demokrati är”, (sid 12 kapitel 2.3).

I Varbergs kommuns effektmål, som man kan hitta på Varbergs kommuns hemsida, står att ”Andelen förskolor och skolor med profilering skall öka” Förhoppningsvis kan vi profilera oss som en förskola där vi har barnens inflytande i fokus, och där vi följer barnens vilja och lär dem jobba enligt demokratiska former.

Vår styrka i kvalitetsarbetet är att vi är eniga i åt vilket håll vi vill sträva, samt att alla hjälps åt för att komma dit. Vi har bra dokument till hjälp i vårt arbete, och är därmed på väg att hitta en bra struktur för vårt kvalitetsarbete. Vår svaghet är att vi inte alltid har tillräcklig tid för att reflektera tillsammans direkt efter att något hänt. Vi har bra kompetens och verktyg för att dokumentera, men har än så länge haft svårt att skapa möjligheter för varandra att sätta oss ner och få det gjort.

Vi har precis startat upp kvalitetsarbetet efter de mallar, som finns i vår pärm för kvalitetsarbete, som vi nu har till hjälp. Vi behöver utvecklas i vårt tänkesätt så att reflektionstiden faktiskt ägnas åt att reflektera över vad barnen lärt sig, istället för hur det gick. Kursen i aktionsforskning har hjälpt mig att se vårt kvalitetsarbete från ett annat håll. Det har blivit en fantastisk möjlighet att kontinuerligt bedriva kvalitetsarbete enligt denna modell. Aktionsforskning beskrivs av Rönnerman, Nylund, Sandback & Wilhelmsson (2010) som en spiral där de olika delarna hakar i varandra i en pågående process. Det är en process som delas upp i olika moment. Kartläggning, för att få bättre inblick, därefter formulera en fråga. Efter det planerar man en förändringsinsats och genomför en handling – aktion. Man följer processen och beskriver resultaten. Till sist skall man tolka och analysera resultaten samt dokumentera. Efteråt är det dags att reflektera över uppkomna resultat i relation till tidigare erfarenhet. I Aktionsforskningen finns ingen början eller slut i spiralen. Man rör sig hela tiden fram och tillbaka mellan de olika nivåerna, i det dagliga kvalitetsarbetet. Varje forskningsprojekt kan grenas ut sig i andra frågeställningar och utvecklingsområden, vilket gör aktionsforskningen till en ständigt pågående process.

I vårt eget kvalitetsarbete idag försöker vi utvärdera och analysera flera parallella projekt, genom de mallar vi har i kvalitetspärmen. Det är inte alltid vi ser att dessa projekt inte löper parallellt utan faktiskt går in i varandra. Vi utgår mycket från barnens perspektiv och ofta når vi inte det resultat vi förväntade oss. Vi har nu lärt oss att se att vi ändå når ett resultat, även om det inte överensstämmer med det vi var ute efter.

Utvecklingsområde

Vart vill vi?

Vi har valt att arbeta med projektet känslor. Detta för att öka barnens förståelse för vad känslor är. De skall kunna särskilja och förstå egna och andras känslor, kunna sätta ord på sina känslor och i förlängningen vill vi skapa en grund för att barnen skall bli så bra medmänniskor som möjligt.

Vi kopplar det till de måldokument vi har. Områdesmålet, där vi arbetar med att barns inflytande skall vara i fokus. Syftet är att barnen skall få göra sin röst hörd och att de skall respektera varandras åsikter. Vi lägger extra vikt vid att barnen skall respektera och förstå andras känslor, och agera därefter. Avdelningens mål är att öka barnens förståelse för demokrati genom ökat inflytande. Vi uppmuntrar barnen till berättarglädje och att lyssna på varandra. Vi uppmuntrar dem, att uttrycka sina känslor och lyssna på vad andra säger att de känner. Förskolans mål är kommunikation, och nu uppmuntrar vi barnen extra mycket att uttrycka i ord vad de känner.

I Varbergs kommuns effektmål står:

- Andelen barn och elever som känner sig mobbade ska minska, jämfört med föregående års mätning.

Vi hoppas att vi genom vårt utvecklingsområde skall skapa ett klimat hos oss, där inget barn känner sig kränkt, eller illa behandlad av någon. Det skall vara lustfyllt för alla barn att tillbringa dagen hos oss.

I läroplanen för förskolan (Skolverket 2010) står också tydliga mål som vi försöker uppnå genom detta projekt.

Förskolan skall sträva efter att varje barn

- utvecklar sin förmåga att lyssna, reflektera och ge uttryck för egna uppfattningar och försöker förstå andras perspektiv.
- utvecklar nyanserat talspråk, ordförråd och begrepp samt sin förmåga att leka med ord, berätta, uttrycka tankar, ställa frågor, argumentera och kommunicera med andra.

Vi har gjort en kartläggning av vad barnen förstår, genom att göra en tankekarta tillsammans med barnen. Vi har observerat barnens samspel i leken och intervjuat dem och på så sätt gjort de uppmärksamma på sina egna och andras känslor.

Frågeställning:

Kan barnens förståelse, för att deras handlingar ofta påverkar hur andra känner sig öka, om vi tillsammans arbetar med det?

Om jag gör så, hur känner du dig då?

Process

Hur går vi tillväga?

Vi har intervjuat barnen både i stor grupp och i mindre grupper. Vi ställde öppna frågor, såsom: Vad gör dig glad? Ledsen? Även frågor som: Hur ser man att någon annan är glad? Ledsen? Detta gjorde vi för att barnen skall börja reflektera över sina egna och andras känslor. Vi vill att de skall kunna sätta ord på hur de känner sig, och hur de tror andra känner sig.

Vi hoppas och tror att detta skall hjälpa barnen att ta fram sin inneboende förmåga till empati. Vi vill skapa en så bra social miljö som möjligt hos oss, samt hoppas kunna bygga en grund för barnen, att bli så bra medmänniskor som möjligt.

Vi dokumenterar med hjälp av fotografier, barnens intervjuer och teckningar. Vi har också hjälp av ett reflektionsprotokoll som vi vuxna använder på kvalitetstid.

Vi vuxna försöker vara goda förebilder i vårt sätt att agera och tala, både med varandra och med barnen.

Vi har fotograferat barnen när de uttryckt en speciell känsla. Dessa fotografier har vi satt upp på väggen, för att synliggöra för barnen att vi alla uttrycker känslor genom ett förändrat ansiktsuttryck och kroppsspråk.

Vi har låtit barnen uttrycka sina känslor i tecknandet. Rita det som gör dig glad, ledsen etc.? Detta för att synliggöra att det ibland inte behövs mycket för att en ny känsla skall uppkomma. Vi känner hela dagen, alltid!

Vi läste högt för barnen ur böckerna om Alfons Åberg. Vi samtalar kring händelserna i böckerna för att öka barnens förståelse för hur en känsla kan uppkomma.

Vi uppmuntrar barnen till handlingar som får någon annan att må bra. Vi synliggör detta genom en ruta på väggen med rubriken ”jag har gjort någon glad idag!”

Vi observerar barnen i leken och uppmärksammar bra handlingar, som får någon annan att bli glad. Vi skriver ner handlingen på en PostIt-lapp och anslår i rutan.

Aktioner

- Vi samtalar med barnen i smågrupper, med hjälp av bilder, om känslor. Vi ställer öppna frågor, av karaktären: Vad gör dig glad? (ledsen? arg? rädd?)
- Vi läser böcker, exempelvis böckerna om Alfons Åberg, för att öka förståelsen för hur en känsla kan uppkomma.
- Vi synliggör handlingar, för att få någon annan att må bra. ”Jag har gjort någon glad idag!”

Jag har valt att fördjupa mig i ämnet genom att läsa: Empati genom lek och språk av Margareta Öhman. Detta för att få verktyg att stötta barnen att utveckla sin empatiska förmåga.

Jag läser också Empatisk kommunikation av Bodil Weirsöe. Detta för att vi vuxna skall få hjälp att vara goda förebilder i vårt sätt att tala till barnen och varandra.

För att få förståelse för hur medvetenhet om känslor påverkar förmågan till empati, läser jag Empati, att förstå andra människors känslor av Ulla Holm.

Mina kollegor har varit med i arbetet hela vägen och deltar och ger feedback. Vi har diskuterat litteraturen jag läst och tar till oss guldkorn som finns i dessa böcker. En av mina kollegor är nyligen utexaminerad förskollärare, och i hennes kurslitteratur ingick Empati genom lek och språk, så hon är väl bekant med den.

Verktyg

Hur får vi veta?

Vi har beslutat, att göra både intervjuer och observationer. Detta för att vi skall få en så bra bild som möjligt av hur barnen tar till sig det vi gör, samt om vi kan se en utveckling av deras förståelse för, hur deras handlingar påverkar hur andra känner sig.

Vi har skrivit loggbok, men jag har beslutat att inte använda mig av den i denna rapport eftersom, vi har haft svårt att fokusera på ämnet när vi fört anteckningar i den.

Vi gjorde intervjuerna med barnen i grupp och frågeställningarna var:

Vad gör dig glad/ledsen/arg/rädd?

Hur ser man att någon annan är glad/ledsen/arg/rädd?

Kan vuxna bli glada/ledsna/arga/ rädda?

Vad gör vuxna glada/ledsna/arga/rädda?

Enligt Nylund m.fl. (2010) uppnår man olika saker vid observationer och intervjuer. Vid observationer betraktar man utifrån och kan på så sätt studera samspel och synliggöra mönster. Vid intervjuer fångar man tankar och delger erfarenheter. Vi vill gärna se saken från båda synvinklarna och har därför beslutat att använda dessa verktyg.

Björndahl (2002) uppmärksammar oss på att observationer kan vara problematiska för att vi tar in väldigt mycket information med hjälp av våra fem sinnen. Det gäller att sälla och få en förståelse för det vi ser och hör. Det är svårt att objektivt granska det vi ser. Vi lägger gärna egna värderingar i det vi upptäcker. Han säger också att samtalsintervju kan vara ett annat sätt att samla viktig information. Vi behöver inte ordna något speciellt för att ha sådana samtal och vi kan hela tiden samla in ny information. Nackdelen är dock att det är svårare att jämföra det man får fram från olika personer. Det är också lätt att påverka den som intervjuas.

Resultat

Hur blev det?

Vid intervjuerna med barnen, visar det sig att många har en väldigt klar bild av vad en känsla är. Känslorna glad, ledsen och rädd, är rätt så enkla att förklara hur det känns och vad som gör att de känner så. Känslan arg är lite svårare. Många har svårt att skilja mellan ledsen och arg. Vad gör dig arg, och hur känns det? Vi jobbar extra mycket med det. Det är lättare att prata om vad som gör oss vuxna arga. Det kan barnen lätt sätta ord på.

De fotografier vi tagit på barnen där de uttryckte en känsla i sitt kroppsspråk, visar mycket tydligt att de vet hur man ser ut när man har en viss känsla inombords.

Barnens teckningar

Barnens teckningar visar också en klar bild av förståelse. De allra flesta barnen vet vad som händer när jag blir ledsen, glad och rädd. Även här har en del svårt med känslan arg.

Pojke snart 6 år ritade denna teckning om att vara glad och ledsen. Det visar att han har stor förståelse vad som representerar glädje och sorg. När jag pratade med honom, om teckningen, visade han också att han förstår att rädsla ofta kopplas ihop med att vara ledsen. Han blir först rädd, när han är på djupt vatten och det leder till att han blir ledsen.

Pojke på 4 år ritade denna teckning om samma känslor. Han visar stor förståelse för dessa känslor. Han förstår att man kan vända en negativ känsla till en positiv genom att "någon kramar mig och säger förlåt"

Den här teckningen är också ritad av en pojke. Han fyller snart 4 år. Han beskriver ilska på ett bra sätt. Det var annars en känsla som barnen hade svårt att relatera till hos sig själv. De visste när vuxna var arga och oftast varför de blev det. Det var betydligt svårare att beskriva när jag själv var arg. Det är lätt att relatera till när jag är ledsen istället.

Ytterligare en pojkes teckning. Han fyller snart 5 år och tillhör inte dem som hörs och syns mest. Han ritade inte ofta, men gjorde ändå den här teckningen när jag bad honom. Trots att han ritade väldigt små bilder, visar ändå hans beskrivning av dem, att han förstår vad det handlar om. Han förstår vad han blir arg av och han kan också beskriva rädsla. Ingen av oss ha dock märkt att han är rädd för småkryp. Kanske det finns någon i hans omgivning som är rädd för spindlar, och då var det lättare att relatera till det, än sin till egen rädsla.

Under tiden vi jobbat med detta projekt, har vi märkt en förändrad attityd hos barnen. De har blivit mer uppmärksamma på känslor, både sina egna och andras. De vill gärna bli uppmärksammade när de gjort någon annan glad.

Analys

När jag analyserat barnens intervjuer och teckningar kan man tydligt se en förståelse, för hur en känsla kan uppstå, även om det ibland kan vara svårt att avgöra om jag blev ledsen eller arg. Barnen har också fått en ökad förståelse, för hur man kan få en dålig känsla hos någon, övergå till att bli en bra känsla. De förstår hur man får någon som är ledsen att bli glad igen.

Flicka 5 år sa: ”Jag blir glad när pappa får en glass, för då blir han glad”.

Pojke 6 år sa: ”Jag blir ledsen när jag inte får vara med.

Flicka 3 år sa: ”Jag blir glad av mamma Svea” (fingerat namn).

Jag har också gjort en del observationer, när barnen spontant har sagt eller visat att de förstår andras känslor. Jag har sorterat dessa i två kategorier. En, där barnen visar förståelse för hur andra känner sig när en viss situation uppstår. Ofta är det vid konflikter, när jag har kunnat se att barnen verkar förstå att de gjort någon annan ledsen, men även att de vet hur de skall agera för att allt skall bli bra igen.

Exempelvis observerade jag detta, (namnen är fingerade):

Malin, Eva och Nora vill lyssna på Pippi i läsrummet. Jag sätter på skivan och går därifrån. Efter bara några minuter kommer Malin ut och säger att Julia slog henne. När jag kommer in, sitter Julia i soffan. När jag frågar vad som hänt börjar hon gråta, och säger att Malin sagt att hon inte fick vara med. Då hade hon slagits. Vi pratar en lång stund om båda handlingarna och flickorna medger att båda sakerna, var handlingar som får någon annan att bli ledsen. De kramar om varandra och säger förlåt, utan att jag uppmanar dem. Alla fyra sätter sig sedan ner för att lyssna på Pippi.

Den andra är när jag har märkt att barnen medvetet säger, eller gör något för att skapa en bra känsla hos någon annan. Denna kategori är lättare att synliggöra för barnen, och det var dessa handlingar vi ofta anslog i rutan på Post-it lappar.

Exempel på lappar som kommit upp i rutan (namnen är fingerade):

Tobias gav Rut en kram, då blev Rut glad.

Mia gav Olle en teckning, då blev Olle glad.

Nora sa till Eva (nyss inskolad) – Jag tycker det är roligt att du börjat hos oss!

Uno hjälpte Anders att plocka upp pusslet.

De två första kom dit när rutan var helt ny, och de sista två när det hela hade lugnat ner sig lite, och barnen gjorde bra handlingar, för att göra någon annan glad utan att de egentligen tänkte på det förrän efteråt.

Reflektion

Hur går vi vidare?

Allt detta är en pågående process och jobbet med att försöka få barnen att förstå sin inverkan på andra människors välbefinnande, kommer aldrig att ta slut.

Barnen har varit otroligt intresserade och fokuserade, när vi samlats för att prata om känslorna. De har ansträngt sig för att visa hur känslor ser ut, och det märks att många av dem tänkt noga innan de svarat på frågorna.

Högläsningen av böckerna om Alfons Åberg har också intresserat och engagerat barnen. Gunilla Bergström äger en fantastisk förmåga att sätta ord på känslor, och beskriver hur de

uppkommer på ett lättförståligt sätt. Under tiden vi läst, har vi kunnat samtala om varje sida och på så sätt, noterat att barnens förståelse för hur handlingar påverkar andras känslor, ökat.

Vi gjorde en ruta i hallen, med rubriken: ”Jag har gjort någon glad idag!” Vi uppmärksammade när barnen gjorde en handling, som gjorde någon annan glad, genom att skriva ner det på en Post-Itlapp och anslå den i rutan. I början skapade detta en liten storm, och barnen tävlade om att få så många lappar som möjligt. Efter ett tag lugnade det ner sig, och lapparna blev färre. Jag noterade då, när nyhetens behag lagt sig, att barnen trots det ville bli uppmärksammade när de gjort någon glad. Förändringen som skedde var, att de gick från att aktivt göra bra handlingar för att få en lapp i rutan, till att få en medvetenhet om att vissa spontana handlingar, var bra handlingar och förtjänade att få en plats i rutan. Jag tycker mig se, att vi någonstans har väckt barnens inneboende empati till liv. Vi vuxna har också blivit uppmärksamma på hur vi pratar till barnen och vi gör en extra ansträngning för att vara så goda förebilder som möjligt.

Öhman (2003) påtalar hur viktigt det är att samtala med barn om känslor. Det är viktigt att ta vara på alla situationer där känslor kan väckas till liv. Alla tillfällen där olika känslor uppstår är viktiga för att barnen skall få möjlighet att arbeta med sin egen känsloutveckling.

Hon påpekar också hur viktigt det är att man får sin känsla erkänd. En känsla kan aldrig vara fel, den uppstår bara inom oss. Ingen skall behöva uppleva att någon annan tar avstånd från min känsla.

Vi har sett att de barn som har lättast att sätta ord på och beskriva sina känslor, också är de som har lättast för att lösa en konfliktsituation, utan inblandning av vuxen. Detta beror troligtvis på att de barnen också har större förståelse för hur den andre känner sig. De barnen har förmodligen en större empatisk förmåga.

Öhman (2003) påtalar att för att kunna lösa konflikter på ett konstruktivt sätt, är empatisk förmåga en grundförutsättning.

Holm (2001) menar att för att kunna känna empati måste man förstå att andra människor har känslor. Den förmågan utvecklas oftast redan i tvåårsåldern, medan det först är i fyraårsåldern, som barn kan förstå att andra har känslor som skiljer sig från deras egna.

Små barn förstår inte riktigt känslor utan reagerar på andras känslor, genom att få samma känsla som den andre. Ett litet barn som tröstar ett annat, gör det oftast för att få slut på sin egen ledsenhet.

Jag har lärt mig otroligt mycket under processens gång. Framförallt hur viktigt vårt bemötande gentemot barnen är. Genom att vara goda förebilder i vårt sätt att vara, både mot barnen och mot varandra, kan vi uppnå så otroligt mycket mer, än om vi försöker ”tala dem tillrätta”. Aktionsforskningen fick mig också att se med nya ögon på utvecklings- och förändringsarbete. Att kartlägga var man börjar, och sedan förändra stegvis och se vart det leder är så mycket mer effektivt än att försöka starta en revolution, så fort man tycker att något inte fungerar i verksamheten. Jag har lärt mig att använda verktyg, som jag tidigare inte kände mig bekväm med. Att skriva loggbok, har varit stimulerande och bra. Det har blivit ett

verktyg som gör att vi reflekterar över vad som hänt medan vi skriver. Det är också något vi går tillbaka till, för att minnas hur det var, eller för att hålla sig uppdaterad när man varit borta. Trots att jag valde att inte använda den, här i min rapport är det något vi kommer att fortsätta skriva.

Jag tror att vi har kommit långt i vårt kvalitetsarbete och i vår pedagogiska dokumentation, på vår förskola och avdelning. Min kollega var en av de förskollärare, som var med och tog fram den pärm vi idag jobbar med på förskolan. På grund av att hon är väl införstådd med hur den skall användas, har hennes entusiasm smittat av sig på oss andra, och vi ser alla den som ett hjälpmedel för oss i vårt fortsatta kvalitetsarbete. Kursen i aktionsforskning har också visat mig hur viktigt det är med dokumentation, för att vi skall få förståelse för att det vi gör påverkar barnen och verksamheten. Vi vet ofta att det vi gör är bra, och att vi lär barnen hela tiden, men det är viktigt att vi har verktyg för att öka vår förståelse för hur vi gör det och varför. Vi kanske inte behöver mäta resultat inom förskolan, men det är ändå av vikt att vi kan se och dokumentera de resultat vi trots allt uppnår.

Slutord

Kort sagt. Det har varit en fantastisk resa det här arbetet. Framförallt för mig personligen, men förhoppningsvis också för barnen och kollegorna. Jag tror att vi genom detta arbete skapat ett bättre klimat på vår förskola, och förhoppningsvis har vi kommit en bra bit på väg i att få barnen att bli så bra samhällsmedborgare som möjligt.

Vill till sist sluta med en underbar dikt av Ingrid Sjöstrand, som säger allt:

*Angår det dig kanske
vad jag gör?
Och vad jag tänker?
Angår det mig kanske
vad du gör?
Och vad du tänker?
Angår vi varandra kanske?
Du och jag och alla vi
som råkar leva här
just nu
Och som det hänger på hur det ska bli i världen
Angår vi varandra kanske?
Kanske det ja
Kanske*

Litteraturlista:

Björndal, C.R. (2005) *Det värderade ögat*. Stockholm: Liber AB

Holm, U. (2001) *Empati, att förstå andra människors känslor*. Stockholm: Natur och Kultur

Holmlund, K. (2004) *Vad har kvalitet med skolan att göra?* Lund: Studentlitteratur

Holmlund, K.; Rönnerman, K. (1995) *Kvalitetssäkra förskolan*. Lund: Studentlitteratur

Nylund, M. ;Sandback,; C. Wilhelmsson,B.; & Rönnerman, K. (2010) *Aktionsforskning i förskolan – trots att schemat är fullt*. Stockholm: Lärarförbundets förlag

Kommunens effektmål på Varbergs kommuns hemsida. Länkadress (2012-11-09):

<http://www2.varberg.se/default.asp?initid=1602&menutree=2518.1708.2413&toplinkname=Politik%20&menuheading=Politik%20&mainpage=templates/01.asp?sida=2937>

Skolverket (2010) *Läroplan för förskolan Lpfö 98*. Stockholm: Fritzes

Skolverket (2012) *Uppföljning, utvärdering och utveckling i förskolan*. Stockholm: Fritzes

Weirsöe, B.(2004) *Empatisk kommunikation*. Lund: Studentlitteratur

Öhman, M. (2003) *Empati genom lek och språk*. Stockholm: Liber AB